

Κειμενικοί δείκτες είναι τα **μορφικά στοιχεία** του κειμένου, που συνιστούν το εξωτερικό περίβλημα αλλά και το σκελετό του. Πρόκειται για τις επιλογές που κάνει ο δημιουργός προκειμένου να δώσει μορφή στο περιεχόμενο (ιδέες, θέματα, αντιλήψεις, αξίες, βιώματα κ.ά.) του κειμένου του.

Οι κειμενικοί δείκτες περιλαμβάνουν:

1. **Το λογοτεχνικό γένος/είδος:** Μια πρώτη επιλογή του δημιουργού είναι αν θα παρουσιάσει τις ιδέες του με τη μορφή ποιήματος, πεζογραφήματος ή θεατρικού κειμένου (**γένος**). Επιλέγει, επίσης, μεταξύ των επιμέρους μορφών κάθε γένους. Σε ό,τι αφορά, για παράδειγμα, την πεζογραφία μπορεί να επιλέξει τη συγγραφή μυθιστορήματος, βιογραφίας/αυτοβιογραφίας, ιστορικού μυθιστορήματος κ.ά. (**είδος**).
2. **Τις γλωσσικές επιλογές:** Μεταξύ των γλωσσικών επιλογών του συγγραφέα/ποιητή, οι σημαντικότερες είναι:
 - Η επιλογή **ρηματικού προσώπου**: Είναι διαφορετικό το αφηγηματικό αποτέλεσμα με τη χρήση α' ενικού (προσωπική διάσταση αφήγησης) απ' ό,τι με τη χρήση γ' ενικού (αποστασιοποίηση).
 - Οι **γραμματικοί χρόνοι**, εφόσον μέσω αυτών δηλώνεται αν τα γεγονότα αφορούν το παρόν, το παρελθόν ή το μέλλον.
 - Οι **γραμματικές εγκλίσεις**, εφόσον υπάρχει διαφοροποίηση ανάμεσα στην οριστική (πραγματικό), την υποτακτική (επιθυμητό, πιθανό) και την προστακτική (απαίτηση).
 - Η **χρήση επιθέτων και επιρρημάτων**, εφόσον -συχνά- καθιστούν εμφανέστερη τη συναισθηματική στάση ή την άποψη των προσώπων ή του αφηγητή απέναντι σ' ένα ζήτημα.
 - Η **στίξη**, εφόσον με τα σχολιαστικά, κυρίως, σημεία στίξης (θαυμαστικό, αποσιωπητικά, εισαγωγικά) ο λογοτέχνης μπορεί να εμπλουτίσει το κείμενό του -ιδίως το ποιητικό- με πρόσθετες νοηματικές αποχρώσεις (ειρωνεία, θαυμασμό, απορία, έκπληξη κ.ά.), καθώς και να αξιοποιήσει τη λειτουργία της αποσιώπησης.
 - Τα **σχήματα λόγου**, (παρομοιώσεις, μεταφορές, προσωποποιήσεις κ.ά.) αποτελούν βασικό κειμενικό δείκτη, καθώς με τη χρήση τους ο δημιουργός έχει τη δυνατότητα να δώσει έμφαση σε συγκεκριμένα σημεία του κειμένου.
3. **Τους αφηγηματικούς τρόπους** (αφήγηση, διάλογος, περιγραφή, σχόλια κ.ά.), καθώς με την αξιοποίηση του κατάλληλου κάθε φορά αφηγηματικού τρόπου ο λογοτέχνης μπορεί να ενισχύει τη θεατρικότητα του κειμένου (διάλογος), να προχωρά την πλοκή (αφήγηση), να δημιουργεί καίριες για την κατανόηση του περιεχομένου εικόνες (περιγραφή), να φέρνει στην επιφάνεια σκέψεις των προσώπων (εσωτερικός μονόλογος), ακόμη και να εκφράζει την άποψή του για τους ήρωες (σχόλια).
4. **Τις αφηγηματικές τεχνικές** (είδος αφηγητή, εστίαση, ρυθμός αφήγησης, χρόνος αφήγησης), καθώς οι τεχνικές αυτές επιτρέπουν στον δημιουργό να

δώσει έμφαση σε συγκεκριμένα σημεία, επιβραδύνοντας την αφήγηση, να προσπεράσει άλλα λιγότερο σημαντικά (επιτάχυνση/παράλειψη), αλλά και να επιλέξει τον κατάλληλο τύπο αφηγητή για την καλύτερη ανάδειξη του περιεχομένου. Εύλογα, ένας πρωτοπρόσωπος αφηγητής, για παράδειγμα, προσδίδει στο κείμενο την αίσθηση της προσωπικής/αυτοβιογραφικής καταγραφής και το καθιστά πιο άμεσο.

5. **Τη δομή/ πλοκή** του κειμένου. Είναι ο τρόπος με τον οποίο συντίθεται ένα ποιητικό ή αφηγηματικό έργο, ώστε το τελικό κείμενο να αποτελεί ένα οργανωμένο και αισθητικά αποτελεσματικό σύνολο.

Στα **ποιητικά κείμενα**, η δομή συνίσταται στην κατασκευή και τη στιχουργική τους (στροφικότητα, ομοιοκαταληξία/ελεύθερος στίχος, μέτρο/ρυθμός). Με τη μελέτη της δομής του ποιήματος φωτίζονται το νόημα, το συναίσθημα, ο τόνος και η πρόθεσή του.

Στα αφηγηματικά κείμενα, η δομή συνίσταται στον τρόπο με τον οποίο οργανώνονται τα γεγονότα της ιστορίας σε μια συγκεκριμένη σειρά (πλοκή). Υπάρχει μεγάλη ποικιλία στον τρόπο οργάνωσης και διευθέτησης της πλοκής. Ένα παράδειγμα είναι η αριστοτελική σειρά «αρχή-μέση-τέλος» (ή διαφορετικά: «αρχή και δέση, σταδιακή εξέλιξη και, τέλος, η λύση»). Η σύγχρονη αφηγηματολογία μάς εφοδιάζει με άλλες τυπολογίες συνδυασμών της πλοκής, που ονομάζονται λειτουργικά σχήματα. Ένα παράδειγμα είναι το σχήμα «αρχική κατάσταση, διαδικασία μετασχηματισμού (πρόκληση-δράση-τίμημα), τελική κατάσταση».

Βασικός μοχλός εξέλιξης της πλοκής είναι η δράση των χαρακτήρων (οι επιθυμίες, τα κίνητρα της δράσης τους, οι συγκρούσεις με το περιβάλλον, εμπόδια στην εκπλήρωση των επιθυμιών τους, καθώς και η τελική έκβαση της δράσης). Ό,τι δίνει ώθηση στην ιστορία ονομάζεται «στοιχείο πλοκής».

7. **Τους χαρακτήρες**, εφόσον ο τρόπος με τον οποίο δρουν ή αντιδρούν, οι επιδιώξεις, οι επιθυμίες, τα λεγόμενά τους και η στάση που τηρούν απέναντι σε διάφορες καταστάσεις επιτρέπουν στον δημιουργό να αναδείξει συγκεκριμένες ιδέες, αντιλήψεις και προβληματισμούς, καθώς και να προβάλει συγκεκριμένα θέματα.
8. **Το ύφος** του κειμένου, μέσω του οποίου ο λογοτέχνης έχει τη δυνατότητα να υποβάλει μια συγκεκριμένη διάθεση, όπως και να διαμορφώσει το συναισθηματικό κλίμα του κειμένου. Ένα κείμενο με ειρωνικό ύφος, για παράδειγμα, υποδηλώνει τη διάθεση του συγγραφέα απέναντι στο θέμα του. Αντιστοίχως, ένα κείμενο με εξομολογητικό ύφος φανερώνει την πρόθεσή του να διαμορφώσει ένα κλίμα οικειότητας, με τον αφηγητή -αν αυτός είναι πρωτοπρόσωπος- να προχωρά στην παρουσίαση πολύ προσωπικών σκέψεων και βιωμάτων.
10. **Την τεχνική γραφής**, εφόσον ο ιδιαίτερος τρόπος με τον οποίο ο συγγραφέας/ποιητής επιλέγει να συνθέσει το κείμενό του ενδέχεται να υποδηλώνει την πρόθεσή του να αναδείξει συγκεκριμένα στοιχεία του. Ένα ποιητικό κείμενο, για παράδειγμα, στο οποίο οι στίχοι είναι μονολεκτικοί, ακόμη και μονοσύλλαβοι, φανερώνει πιθανώς την εσωτερική αίσθηση θραύσης

του συναισθηματικού κόσμου ή την αδυναμία του ποιητικού υποκειμένου να αρθρώσει συνεχή λόγο εξαιτίας της επώδυνης φύσης του θέματός του.

11. **Τον τίτλο του κειμένου**, ιδίως στα ποιητικά κείμενα, όπου λόγω της συντομίας τους κάθε επιμέρους στοιχείο αποκτά ιδιαίτερη νοηματική βαρύτητα. Ειδικότερα, μέσω του τίτλου ενός ποιήματος, ο δημιουργός ενδέχεται είτε να υποδεικνύει ποια είναι η κεντρική θεματική του, είτε από ποια οπτική θα πρέπει να ιδωθεί το περιεχόμενο που ακολουθεί.

Αξίζει να προσεχθεί πως όταν γίνεται λόγος για τους κειμενικούς δείκτες ενός κειμένου, εννοούνται πρωτίστως τα στοιχεία που καθορίζουν τη μορφή του και όχι τα στοιχεία του περιεχομένου του, όπως είναι οι ιδέες, οι αντιλήψεις, οι αξίες κ.ά.. Οι κειμενικοί δείκτες, άλλωστε, αξιοποιούνται ακριβώς για να αναδειχθεί το περιεχόμενο του κειμένου και να τονιστούν τα βασικά του θέματα.

Ερμηνευτικό σχόλιο

Είναι ένα γραπτό σχόλιο, περιορισμένης έκτασης, που περιλαμβάνει την ανάπτυξη αφενός του βασικού, για τους μαθητές, ερωτήματος/θέματος του κειμένου και αφετέρου της ανταπόκρισής τους σε αυτό. Στο ερμηνευτικό σχόλιο, ο μαθητής δεν περιορίζεται στο «τι λέει το κείμενο» αλλά επεκτείνεται στο «τι σημαίνει για τον ίδιο». Με τη συγγραφή του ερμηνευτικού σχολίου, διευκολύνεται η ανάδυση του «εγώ» και «ελέγχεται» σύνθετα ο βαθμός εκπλήρωσης του γενικού και των ειδικότερων σκοπών διδασκαλίας του μαθήματος.

Θέμα – Ερώτημα

Για τη σύνταξη του ερμηνευτικού σχολίου είναι αναγκαία η κατανόηση του κειμένου, ώστε να εντοπιστεί το βασικό θέμα ή το βασικό ερώτημα που προκύπτει από αυτό. Σημαντικό είναι να διευκρινιστεί πως λόγω της πολυσημίας των λογοτεχνικών κειμένων, ενδέχεται να δοθεί έμφαση σε διαφορετικές πτυχές τους, ανάλογα με τα βιώματα, τις προσωπικές ανησυχίες, αλλά και την αναγνωστική εμπειρία του κάθε αναγνώστη. Ως εκ τούτου, για να αποφευχθούν οι αυθαίρετες αναγνώσεις έχει τεθεί ως αναγκαίος όρος η τεκμηρίωση της ερμηνείας που προτείνεται με παραπομπές σε συγκεκριμένα σημεία του κειμένου.

Το **βασικό ερώτημα** είναι αυτό που προκαλείται στον αναγνώστη, όταν διαβάσει ένα λογοτεχνικό κείμενο και απορρέει από αυτό που ο καθένας πιστεύει ότι είναι το πιο κρίσιμο θέμα συζήτησης που θέτει το κείμενο. Υπ' αυτή την έννοια, το ερώτημα δεν έχει διευκρινιστικό χαρακτήρα κι η απάντηση σε αυτό δεν βρίσκεται εντός του κειμένου. Πρόκειται για τον ευρύτερο εκείνο προβληματισμό που επιχειρεί να προκαλέσει ο λογοτέχνης με το κείμενό του.

Για παράδειγμα, στο ποίημα του Κωνσταντίνου Καβάφη «**Ιγνατίου τάφος**» τα ερωτήματα που μπορούν να προκύψουν είναι ποικίλα, χωρίς οι απαντήσεις σε αυτά να εμπεριέχονται στο ίδιο το ποίημα. Ειδικότερα, η απόφαση του νεαρού ήρωα να αποκηρύξει τα χρόνια που πέρασε δοσμένος στην απόλαυση ενός πολυτελούς βίου και να υιοθετήσει έναν λιτό βίο, αφιερωμένο στον χριστιανισμό, προκαλεί ερωτήματα που σχετίζονται, μεταξύ άλλων:

– με το κατά πόσο ένας άνθρωπος μπορεί πράγματι να «αλλάξει» και να απαρνηθεί το παρελθόν του,

– με το πόσο σημαντικό -ή εφικτό- είναι το να ελέγξει ένας άνθρωπος την εικόνα και την αντίληψη που σχηματίζουν οι άλλοι γι’ αυτόν, διαμορφώνοντας ο ίδιος την άποψη που θα απομείνει για το άτομό του (υστεροφημία),

– με το κατά πόσο η επιλογή ενός λιτού, θρησκευτικού τρόπου ζωής μπορεί να προσφέρει πράγματι την ευτυχία σ’ έναν άνθρωπο.

Εδώ δεν είμαι ο Κλέων που ακούσθηκα

στην Αλεξάνδρεια (όπου δύσκολα ξιπάζονται)

για τα λαμπρά μου σπίτια, για τους κήπους,

για τ’ άλογα και για τ’ αμάξια μου,

για τα διαμαντικά και τα μετάξια που φορούσα.

Απαγε· εδώ δεν είμαι ο Κλέων εκείνος·

τα εικοσιοκτώ του χρόνια να σβυσθούν.

Είμ’ ο Ιγνάτιος, αναγνώστης, που πολύ αργά

συνήλθα· αλλ’ όμως κ’ έτσι δέκα μήνες έζησα ευτυχείς

μες στην γαλήνη και μες στην ασφάλεια του Χριστού.

Συγκείμενο

Για να γίνει ορθότερα αντιληπτό το περιεχόμενο ενός κειμένου, ιδίως αφηγηματικού, είναι σημαντικό να ληφθούν υπόψη τα στοιχεία συγκειμένου, τα οποία σχετίζονται με το πλαίσιο αναφοράς του λογοτεχνικού έργου, δηλαδή τα ιστορικά, κοινωνικά και βιογραφικά/ιδεολογικά δεδομένα των συνθηκών της παραγωγής του.

Ειδικότερα, τα στοιχεία του πραγματικού κόσμου που αναπαριστώνται στα λογοτεχνικά κείμενα αποτελούν το συγκείμενό τους και συμβάλλουν στην ερμηνεία τους. Τέτοια στοιχεία είναι, μεταξύ άλλων, **η χωρο-χρονική τοποθέτηση** (πού και πότε εκτυλίσσεται αυτό που διαβάζουμε), **οι ιστορικές, κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες του χρόνου συγγραφής, η πολιτεία και το δίκαιό της** (άγραφο ή γραπτό), **ο πολιτισμός, η κουλτούρα και η θρησκεία**, όπως μετουσιώνονται σε διαδεδομένες **αντιλήψεις, παραδόσεις και ήθη**.

Στοιχεία συγκειμένου ενδέχεται να υποδηλώνονται στο ίδιο το κείμενο, είτε να προκύπτουν από σχετικές διευκρινίσεις στο εισαγωγικό σημείωμα του κειμένου.

Αν ο αναγνώστης δεν λάβει υπόψη του το συγκεκριμένο ενός αφηγηματικού κειμένου που αναφέρεται σε μια παλαιότερη ιστορική περίοδο, είναι πολύ πιθανό να παρερμηνεύσει το περιεχόμενό του, εφόσον θα επιχειρήσει ενδεχομένως να αξιολογήσει τη στάση και τις απόψεις των ηρώων με κριτήριο τις δικές του, σύγχρονες αντιλήψεις και απόψεις.

Συναισθηματικό κλίμα

Όπως είναι αναγκαίο να ληφθεί υπόψη το συγκεκριμένο για να προσεγγιστεί ορθά ένα κείμενο, ιδίως αν αυτό σχετίζεται με μια παλαιότερη εποχή ή μια κρίσιμη ιστορική στιγμή (π.χ. Κατοχή), αντιστοίχως κρίσιμη είναι κι η κατανόηση του συναισθηματικού κλίματος του κειμένου, προκειμένου να γίνει αντιληπτή η στάση του δημιουργού απέναντι στο θέμα που θίγει στο κείμενό του.

Στο ποίημα του Κωνσταντίνου Καβάφη «Έν τῇ ὁδῷ», για παράδειγμα, όπου θίγεται το θέμα της «άνομης» ηδονής, είναι κρίσιμο να ληφθεί υπόψη πως ο ποιητής προσεγγίζει με συμπάθεια και κατανόηση τον νεαρό ήρωα, διαμορφώνοντας μέσα από τις επιμέρους γλωσσικές επιλογές ένα θετικό για εκείνον συναισθηματικό κλίμα. Έτσι, ακόμη κι αν ο αναγνώστης έχει τελείως διαφορετικές απόψεις για το θέμα αυτό, δεν θα πρέπει να ερμηνεύσει το ποίημα παρασυρμένος από τις δικές του αντιλήψεις και παραγνωρίζοντας το κλίμα που σκοπίμως δημιουργεί ο ποιητής.

Το συμπαθητικό του πρόσωπο, κομμάτι ωχρό·

τα καστανά του μάτια, σαν κομένα·

είκοσι πέντ' ετών, πλην μοιάζει μάλλον είκοσι·

με κάτι καλλιτεχνικό στο ντύσιμό του

– τίποτε χρώμα της κραβάτας, σχήμα του κολλάρου –

ασκόπως περπατεί μες στην οδό,

ακόμη σαν υπνωτισμένος απ' την άνομη ηδονή,

από την πολύ άνομη ηδονή που απέκτησε.

Αξιολόγηση ερμηνευτικού σχολίου

Αξιολογείται ως προς τα εξής:

Κατανόηση και ερμηνεία του λογοτεχνικού κειμένου

– Βαθμός κατανόησης των ιδεών και του συναισθηματικού κλίματος του κειμένου

- Βαθμός υποστήριξης της απάντησης με αναφορές- παραπομπές στο κείμενο

Κειμενικοί δείκτες και στοιχεία συγκειμένου (του λογοτεχνικού κειμένου)

- Βαθμός κατανόησης των επιλογών του συγγραφέα (κειμενικοί δείκτες, συγκείμενο), σχετικά με την οργάνωση και τη δομή (π.χ. γλώσσα, τεχνική, ύφος, εκφραστικά σχήματα κ.λπ.) με παραδείγματα από το κείμενο

Οργάνωση και γλωσσική έκφραση ερμηνευτικού σχολίου

- Αλληλουχία και συνοχή του ερμηνευτικού σχολίου
- Επίπτωση γραμματικοσυντακτικών λαθών στην κατανόηση της ερμηνευτικής εκδοχής
- Κατάλληλο λεξιλόγιο-ορολογία

Παραδείγματα ερμηνευτικού σχολίου

1. **Να παρουσιάσετε τη συναισθηματική κατάσταση του μάντη Τειρεσία, όπως αυτή καταγράφεται στο ακόλουθο απόσπασμα. Να τεκμηριώσετε την απάντησή σας αξιοποιώντας τέσσερις κειμενικούς δείκτες. (150-200 λέξεις)**

Εισαγωγικό σημείωμα

Το κείμενο αναφέρεται στον μάντη Τειρεσία, ο οποίος τυφλώθηκε είτε από τη θεά Αθηνά είτε από τη θεά Ήρα.

Μου πήρε τότε το βλέμμα η θεά, ακουμπώντας μ' ανήδονη δύναμη το χέρι της στα μάτια μου που τα είχε υγράνει το ανέφικτο. Τυφλός ξαφνικά και δεσμώτης του νου μου. Να υπάρχω την κυριολεξία του δέρματος, να με μοιραίνει των ήχων των οσμών η ύλη βαριά ως το πένθος. Αποσπασμένος από έναν κόσμο που με τρόπους πολλούς ιστορούσε την ομορφιά του, το κυρτό με το κοίλο αρμόζοντας, το πορφυρό με το πράσινο, το υψηλό γαλανό με το υγρό του αντίκρισμα, το θεριό με την έλαφο, τον καρπό με τα δόντια που τον δικαιώνουν, το ωμό με το πνεύμα, το τερπνό με τη λύπη, τη σποδό με τη μορφή, την πέτρα με δρόσο, την ηδονή με το δίδυμο άδειο, τη μέθη με τη βέβαιη θλίψη της, το πυκνό με το ξέφωτο, τη ροή με το ακίνητο, τη σάρκα με το τέλος της: την άλλη σάρκα.

Τότε ήταν που άρχισα να βλέπω. Βαθιά να βλέπω, σε μια δίστομη όραση θητεύοντας. Το πίσω απ' την εικόνα, το έξω, κι ό,τι οι θεοί είχανε τάξει της σκιάς. Τα δέντρα, απ' τις ρίζες και κάτω μονάχα, εξόριστος πια όπως ήμουν από την ήπειρο του φαινομένου, του απλώς και αμέσως καλού. Το χρόνο ποτάμι να βλέπω και μονάχος εγώ να μπορώ, ευτυχία απαίσια περιούσιο άλγος, δυο φορές στα ίδια νερά του να μπω, τα μελλούμενα να 'ναι από πριν παρελθόντα. Σκοτεινόβιος πορεύτηκα και στους άλλους το φως μου εδάνειζα, και συχνά μ' αποστρέφονταν. Κι ως τον Άδη κατέβηκα, των θεών και του είναι μου. Και τρομάζω ακόμα να πω ποιος πιο άγριος ήταν.

Παντελής Μπουκάλας «Ο μάντης»

Ενδεικτική απάντηση

Η αιφνίδια στέρηση της όρασής του προκαλεί αρχικώς αρνητικά συναισθήματα στον μάντη Τειρεσία, εφόσον αποκόπτεται ξαφνικά από τον εξωτερικό κόσμο κι έρχεται αντιμέτωπος με μια απρόσμενη κατάσταση. Με τη χρήση α' ενικού προσώπου, που προσδίδει βιωματικό χαρακτήρα στο κείμενο, ο Τειρεσίας παρουσιάζει το πώς άρχισε ποια να καθορίζεται η πορεία του από την «ύλη» των ήχων και των οσμών. Η απώλεια της όρασης τον οδηγεί, κατ' αυτό τον τρόπο, στο να αντιληφθεί την αξία των άλλων αισθήσεων, όπως το αποδίδει με τη χρήση μεταφορικού λόγου: «Να υπάρχω την κυριολεξία του δέρματος». Ο Τειρεσίας, ωστόσο, αισθάνεται βαθιά θλίψη για το γεγονός ότι αδυνατεί πλέον να αντικρίσει την ομορφιά του κόσμου, την οποία καταγράφει με τη χρήση αλληπάλληλων αντιθέσεων («το κυρτό με το κοίλο», «το θεριό με την έλαφο», «το πυκνό με το ξέφωτο»). Η αδυναμία της θέασης του εξωτερικού κόσμου υποκαθίσταται, όμως, με τη δυνατότητα μιας βαθύτερης «δίστομης όρασης» που επιτρέπει στον μάντη να βλέπει πια ό,τι κρύβεται «πίσω απ' την εικόνα». Το μέλλον γίνεται για εκείνον από πριν παρελθόν, εφόσον αποκτά το προνόμιο να βλέπει το χρόνο ως ποτάμι. Προνόμιο που του δημιουργεί αμφίσημα συναισθήματα, όπως προκύπτει από τις αντιθέσεις που χρησιμοποιεί «ευτυχία απαίσια», «περιούσιο άλγος». Η δυνατότητά του να βλέπει το μέλλον τον καθιστά, άλλωστε, αντιπαθή στους άλλους, όπως επισημαίνεται με τη χρήση γ' πληθυντικού προσώπου (συχνά μ' αποστρέφονταν). Ενώ η στροφή προς το είναι του, τού αποκαλύπτει άγνωστες πτυχές του εαυτού του, που του προκαλούν τρόμο.

2. Ποιο, κατά τη γνώμη σας, είναι το βασικό θέμα του ποιήματος; Τι σημαίνει το θέμα αυτό για εσάς; Να τεκμηριώσετε την απάντησή σας σχετικά με το θέμα του ποιήματος αξιοποιώντας τρεις κειμενικούς δείκτες. (150-200 λέξεις)

*Με τι πρόσωπο θ' αντικρίσουμε εκείνους
που απλώσανε το χέρι τους στη φωτιά,
νηφάλιοι κι ωστόσο περιπαθείς
στην απόφασή τους,
εμείς που σε λόγια αρκεστήκαμε
ζυγιάζοντας το βάρος με τον κίνδυνο,
τα καθημερινά αισθήματα με τις ιδέες;
Με τι πρόσωπο, με τι μάτια θα τους ξαναδούμε;
Εγκάρδια χαμογελώντας πήρανε
το μακρύ δρόμο
μέσα στην πέτρα και στην καταχνιά,
με μια τούφα από ήλιο στο σκισμένο μέτωπο,
μ' έναν κόμπο φαρμάκι στο ακροχείλι.
Κι ούτε που καταδέχτηκαν να κοιτάζουν βαθιά μας
πόσο μετρούσε η κίνηση της ψυχής,
ποια υπόσχεση κρυβόταν στο αντίο μας.
Συλλογιστήκαμε τη νύχτα, αυτό μονάχα,
τη δικαιοσύνη αγαπήσαμε, αυτό μονάχα,
κι είπαμε η λέξη είναι φωτιά, θα την πούμε τη λέξη,
όμως εκείνοι,*

*την ίδια τη φωτιά αγκαλιάσανε, δίχως λέξη να πούνε.
Με τι πρόσωπο, με τι μάτια θα τους αντικρίσουμε;*

Γιώργος Γεραλής «Με τι πρόσωπο»

Ενδεικτική απάντηση

Βασικό θέμα του ποιήματος, κατά τη γνώμη μου, αποτελεί η μεγάλη αντίθεση που προκύπτει ανάμεσα σ' εκείνους που θυσιάζονται για τις ιδέες τους κι εκείνους που αρκούνται στα λόγια. Το ποιητικό υποκείμενο με τη χρήση επαναλήψεων («Με τι πρόσωπο θ' αντικρίσουμε», «Με τι πρόσωπο, με τι μάτια θα τους ξαναδούμε;») τονίζει το οφειλόμενο αίσθημα ντροπής των αδρανών ανθρώπων απέναντι σ' εκείνους που «απλώσανε το χέρι τους στη φωτιά» για τις κοινές τους ιδέες. Η χρήση α' πληθυντικού προσώπου (σε λόγια αρκεστήκαμε) αφενός εντάσσει το ποιητικό υποκείμενο σ' εκείνους που αρκέστηκαν μόνο στη θεωρητική υπεράσπιση των ιδεών, κι αφετέρου υποδηλώνει το πλήθος των ανθρώπων αυτών. Ενώ με τη χρήση των ερωτημάτων (Με τι πρόσωπο, με τι μάτια θα τους αντικρίσουμε;), γίνεται αντιληπτή τόσο η διάθεση αυτοκριτικής του ποιητή, όσο κι ο θαυμασμός που αισθάνεται για την ηρωική στάση των ανθρώπων που δε δίστασαν να οδηγηθούν στην αυτοθυσία. Η διαφορά, άλλωστε, ανάμεσα σ' εκείνους που θεώρησαν πως και μόνο το να πουν τη λέξη είναι κάτι το δύσκολο, και σ' εκείνους που «την ίδια τη φωτιά αγκαλιάσανε» είναι εξαιρετικά μεγάλη.

Προσωπικά θεωρώ πως το θέμα αυτό έχει διαχρονική αξία εφόσον σε κάθε νέα κρίσιμη ιστορική στιγμή ή συγκυρία υπάρχουν εκείνοι που με θάρρος προχωρούν σε πράξεις και υπερασπίζονται τα ιδεώδη τους, κι εκείνοι που περιορίζονται σε θεωρητικές απλώς αναφορές. Ιδίως, μάλιστα, στην εποχή μας, η χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης έχει επιτρέψει σε πολλούς να εμφανίζονται ως θερμοί υποστηρικτές αξιών και ιδεών, έστω κι αν στην πραγματικότητα δεν τις εφαρμόζουν, ούτε είναι διατεθειμένοι ν' αγωνιστούν γι' αυτές.

3. Ποιο, κατά τη γνώμη σας, είναι το κύριο θέμα του ποιήματος που ακολουθεί; Ποια είναι η δική σας άποψη σχετικά με το θέμα αυτό; (150-200 λέξεις)

Κωνσταντίνος Καβάφης «Κεριά»

Του μέλλοντος η μέρες στέκοντ' εμπροστά μας

σα μια σειρά κεράκια αναμένα —

χρυσά, ζεστά, και ζωηρά κεράκια.

Η περασμένες μέρες πίσω μένουν,

μια θλιβερή γραμμή κεριών σβυσμένων·

τα πιο κοντά βγάζουν καπνόν ακόμη,

κρύα κεριά, λυωμένα, και κυρτά.

Δεν θέλω να τα βλέπω· με λυπεί η μορφή των,

και με λυπεί το πρώτο φως των να θυμούμαι.

Εμπρός κυττάζω τ' αναμένα μου κεριά.

Δεν θέλω να γυρίσω να μη διω και φρίξω

τι γρήγορα που η σκοτεινή γραμμή μακραίνει,

τι γρήγορα που τα σβυστά κεριά πληθαίνουν.

Κ. Π. Καβάφη, Τα Ποιήματα (1897-1918), Τόμος Α', Εκδόσεις Ίκαρος

Ενδεικτική απάντηση

Κύριο, κατά τη γνώμη μου, θέμα του ποιήματος είναι το γοργό πέρασμα του χρόνου κι η επίδραση που ενδέχεται να έχει η επίγνωση αυτή στη συναισθηματική μας κατάσταση. Με μια παραστατική παρομοίωση ο ποιητής παρουσιάζει τις μέρες του ανθρώπινου βίου σαν μια σειρά κεριών. Εκείνα που ανήκουν στο μέλλον βρίσκονται μπροστά, είναι αναμμένα και με τη θελκτική τους εικόνα (χρυσά, ζεστά και ζωηρά) μας καλούν να επικεντρωθούμε σε αυτά, ενώ, κατά τρόπο αντίθετο, όσα ανήκουν στο παρελθόν βρίσκονται πίσω, είναι σβησμένα και με τη θλιβερή τους εικόνα (κρύα κεριά, λυωμένα, και κυρτά) μας υποβάλλουν αρνητικές σκέψεις σχετικά με το σύντομο της ζωής. Με τη χρήση α' ενικού προσώπου (Δεν θέλω να τα βλέπω), ο ποιητής τονίζει πως ο ίδιος δεν θέλει να κοιτάζει τα σβησμένα κεριά των περασμένων ημερών, διότι αφενός του προκαλεί λύπη η ανάμνηση του φωτός τους, κι αφετέρου τον τρομάζει το πόσο «γρήγορα που η σκοτεινή γραμμή μακραίνει». «Εμπρός κυττάζω», δηλώνει ο ποιητής, αλλά το γεγονός ότι αφιερώνει το μεγαλύτερο μέρος του ποιήματός του στη «θλιβερή γραμμή» των σβησμένων κεριών, φανερώνει πως εκείνα τον απασχολούν περισσότερο, ιδίως λόγω του γοργού ρυθμού με τον οποίο «πληθαίνουν».

Προσωπικά θεωρώ πως οφείλουμε να έχουμε υπόψη μας πως ο χρόνος περνά γρήγορα, μόνο, όμως, για να εκτιμάμε πληρέστερα κάθε νέα μέρα που ζούμε. Το να επιτρέπουμε, άλλωστε, στην επίγνωση αυτή να μας καταβάλλει ψυχολογικά, είναι κάτι το μάταιο, εφόσον η πάροδος του χρόνου είναι δεδομένη για όλους.

4. Ναντίν Γκόρντιμερ «Το όπλο του σπιτιού»

Ο νεαρός Ντάνκαν διατηρεί σχέση με τη Ναταλύ και συγκατοικεί με φίλους σ' ένα συγκρότημα κατοικιών. Κάποιο βράδυ θα δει τη Ναταλύ να κάνει έρωτα μ' έναν από τους φίλους του και θα φτάσει στο σημείο να τον δολοφονήσει. Οι γονείς του Ντάνκαν θα αναθέσουν την υπεράσπιση του γιου τους στον Μοτσαμάι, έναν από τους καλύτερους δικηγόρους στη Νότια Αφρική, με το φόβο ότι θα μπορούσε να τεθεί ακόμη και ζήτημα επιβολής της θανατικής ποινής.

Η φυλακή είναι σκοτάδι. Μέσα. Μέσα σου. Είναι μια νύχτα που ποτέ δεν τελειώνει, ακόμα και κάτω από το αμείλικτο φως των λαμπτήρων νέον που είναι βιδωμένοι στο ταβάνι του κελιού. Σκοτάδι ακόμα και όταν βλέπεις μέσα από το καγκελόφραχτο παράθυρο, όρθιος πάνω στο κρεβάτι, την πόλη να τρεμοπαίζει από τα φώτα. Είναι προσδοκία. Είναι ό,τι πέρασε. Τίποτα δεν σε καλεί, τίποτα δεν περιμένεις. [...]

Εκείνος ξέρει ότι κάθε φορά που τον επισκέπτονται μένει αναπάντητη μια ερώτηση που έχουν γι' αυτόν. Ο δικαστής το δήλωσε ως γεγονός, όχι ως ερώτηση. «Δεν έδειξε καμία μεταμέλεια». Πώς να ξέρουν αυτοί, όλοι τους, τι σημαίνει αυτό που λένε με αυτή τη λέξη. Πώς να ξέρουν τι είναι αυτό που σκέφτονται, που μιλάνε γι' αυτό. Χάραλντ και Κλόντια, δύστυχοί μου γονείς, θα θέλατε να δείτε το γιόκα σας να έρχεται με δάκρυα στα μάτια να πει συγγνώμη; Θα διορθωθούν όλα, και το τζάμι που έσπασα με την μπάλα; Θα ξαναγίνω ένας πολιτισμένος άνθρωπος, για τον έναν, και θα με συγχωρήσει ο Θεός και θα με ξεπλύνει από την αμαρτία μου, για τον άλλον; Αυτό νομίζουν ότι είναι, αυτό το πράγμα, η μετάνοια;

Αυτός μου έφερε ένα βιβλίο όταν ήμουν προφυλακισμένος, νομίζω πως ήταν τότε που ήταν τόσο θυμωμένος, τόσο τρομαγμένος που ήθελε ο ίδιος να με κατηγορήσει, να με τιμωρήσει, αλλά υπήρχε κάτι μέσα στο βιβλίο που δεν ήξερε, δεν ξέρει και δεν μπορεί να ξέρει. Το κομμάτι που μιλάει για το δρώντα και τον πάσχοντα. «Είναι παράλογο ο δολοφόνος να ζει παραπάνω από το δολοφονημένο. Οι δυο μαζί -οι δυο τους μόνο, όπως δυο όντα είναι μαζί μόνο σε μια άλλη ανθρώπινη σχέση, ο ένας δρώντας και ο άλλος υπομένοντάς τον- μοιράζονται μεταξύ τους ένα μυστικό που τους δένει για πάντα. Ανήκουν ο ένας στον άλλον». [...]

Αντέγραψα αυτό το απόσπασμα ξανά και ξανά, δεν ξέρω πόσες φορές, μέσα στη νύχτα από μνήμης, το έγραψα σ' ένα κομμάτι χαρτί όπως συνήθιζε εκείνη να σημειώνει ένα στίχο για ένα ποίημα, ενώ ήμουν συγκεντρωμένος πάνω από το σχέδιό μου, σταμάτησα στη μέση μιας τομής, κι έπρεπε να βρω κάπου να το γράψω. Είναι νεκρός, και εκείνος, εκείνη κι εγώ μοιραζόμαστε ένα μυστικό που μας δένει μαζί για πάντα. Δεν θα μπορούσε να το διατυπώσει κανείς καλύτερα· εκείνος είναι νεκρός, εγώ, κάπως έγινε, πήρα το όπλο και τον πυροβόλησα στο κεφάλι. Υπάρχει ένα κομμάτι σ' αυτό το βιβλίο· για εκείνον που το έκανε. «Ικανοποίησε την πιο βαθιά επιθυμία της ψυχής του». Όταν τους βρήκα, όπως τους βρήκα, η πιο βαθιά μου επιθυμία ποια ήταν; Πόσο θα ήθελα να ήξερα τι ήθελα, όταν είδα αυτό που ήταν η προδοσία μου από εκείνους... και μήπως επειδή δεν μπορούσα να έχω αυτό που ήθελα, ό,τι κι αν ήταν αυτό, ικανοποίησα την πιο βαθιά μου επιθυμία όταν πυροβόλησα τον εραστή της. Εκείνος είναι νεκρός. Εγώ είμαι ζωντανός και γιορτάζω μαζί με όλους τους, τους γονείς μου, τον Μοτσαμάι, την κατάργηση της θανατικής ποινής. Ο δολοφόνος επέζησε του δολοφονημένου. Για προσπάθησε να το πεις αυτό στους δικαστές μου, αυτούς στο δικαστήριο και αυτούς στο συγκρότημα. Δεν μπορείς να το πεις, το μόνο που μπορείς να κάνεις είναι να το ζήσεις μέσα σ' αυτόν τον περιτοιχισμένο χώρο που υπάρχει γι' αυτόν το σκοπό.

Ποιο είναι, κατά τη γνώμη σας, το κύριο θέμα του κειμένου; Να το παρουσιάσετε αξιοποιώντας τους κατάλληλους κειμενικούς δείκτες (150-200 λέξεις)

Κύριο, κατά τη γνώμη μου, θέμα του κειμένου είναι η συναισθηματική συντριβή που προκύπτει από την επίγνωση πως δεν υπάρχει δυνατότητα εξιλέωσης, όταν κάποιος έχει διαπράξει κάτι το τόσο οριστικό, όπως είναι ένας φόνος. Το θέμα αυτό αναδεικνύεται μέσα από την ιστορία του Ντάνκαν, ο οποίος έχοντας σκοτώσει έναν φίλο του, δίνει την εντύπωση, όπως αυτό δηλώνεται από τον δικαστή («Δεν έδειξε καμία μεταμέλεια»), πως δεν έχει μετανιώσει για την πράξη του. Ο ίδιος ο ήρωας, ωστόσο, θεωρεί πως τόσο ο δικαστής, όσο και οι δικοί του άνθρωποι, δεν μπορούν να κατανοήσουν την πραγματική έννοια της μεταμέλειας, όπως αυτό εκφράζεται με μια πλάγια ερώτηση («Πώς να ξέρουν αυτοί, όλοι τους, τι σημαίνει αυτό που λένε με αυτή τη λέξη»). Για τον ήρωα η μεταμέλεια δεν μπορεί να εκφραστεί με μια συγγνώμη και δάκρυα, όπως το τονίζει αυτό μέσω ρητορικών ερωτημάτων («θα θέλατε να δείτε το γιόκα σας να έρχεται με δάκρυα στα μάτια να πει συγγνώμη;»), καθώς ό,τι έκανε κινείται πολύ πέρα από τα απλά λάθη και παραπτώματα. Τον πραγματικό ορισμό για το πόσο βαθύ είναι το αίσθημα ενοχής του τον εντοπίζει ο ήρωας σ' ένα βιβλίο, όπως προκύπτει από τη σχετική διακειμενική αναφορά: «Είναι παράλογο ο δολοφόνος να ζει παραπάνω από το δολοφονημένο». Μόνο σε αυτή τη διαπίστωση αναγνωρίζει ο ήρωας το αληθινό εύρος της ενοχής που αισθάνεται. Γνωρίζει, ωστόσο, πως είναι μάταια η όποια προσπάθεια να εξηγήσει αυτό το συναίσθημα («Για προσπάθησε να το πεις αυτό στους δικαστές μου»). Ό,τι του απομένει είναι να ζήσει με τις ενοχές του («Δεν μπορείς να το πεις, το μόνο που μπορείς να κάνεις είναι να το ζήσεις»).

Η ένταση με την οποία βιώνει ο ήρωας την ενοχή του καθιστά εμφανές το πόσο βαθιά επηρεάζει και καταβάλει κάποιον ένα τέτοιο έγκλημα. Είναι εύλογη, άρα, η δυσκολία του να εκφράσει με λόγια το πώς πραγματικά νιώθει.